

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของปัญหา

ในภาษาไทยเหนือ ซึ่งเป็นภาษาหนึ่งในภาษาตระกูลไทมีหมวดคำประเภทหนึ่งซึ่งทางภาษาศาสตร์เรียกว่า คำแสดงภาพลักษณ์ หรือ ideophone คลีเมนต์ เอ็ม ด็อค (Clement M. Doke) เป็นผู้ที่กำหนดศัพท์คำนี้ขึ้น เพื่อใช้เรียกคำแสดงภาพลักษณ์ในภาษาเผ่าซูลูในแอฟริกาโดยเขาได้ให้นิยามไว้ว่า "คำแสดงภาพลักษณ์คือ คำประเภทหนึ่ง ซึ่งมักมีลักษณะของคำเลียนเสียง ที่พรรณนาภาคแสดง ภาคขยายหรือกริยาวิเศษณ์ ในแง่ของท่าทาง สี เสียง กลิ่น อารมณ์ สภาพ หรือการเน้นความ (An ideophone is a word, often onomatopoeic, which describe a predicate, qualificative, or adverb in respect to manner, colour, sound, smell, action, state, or intensity (Doke, 1935 : 118)

คำประเภทรูปในภาษาต่าง ๆ เกือบทั่วโลก ที่ปรากฏมากจะอยู่ในภาษาอินเดียนแดงในอเมริกาเหนือ ภาษาในแอฟริกา และภาษาในเอเชีย (Samarin, 1970) ลักษณะร่วมกันของคำแสดงภาพลักษณ์ในภาษาต่าง ๆ ที่พบคือ มักมีลักษณะของการซ้ำพยางค์ ทำหน้าที่คล้ายกริยาวิเศษณ์ ให้ความหมายได้ยาก ลักษณะทางวากยสัมพันธ์ หรือทางเสียงบางอย่างแตกต่างจากคำประเภทอื่น ๆ และที่สำคัญคือเสียงในคำประเภทรูปนี้แสดงความสัมพันธ์กับความหมาย (Samarin, 1970 ; Diffloth, 1979)

คำแสดงภาพลักษณ์ในภาษาไทยเหนือก็มีลักษณะไม่ต่างจากภาษาอื่น ๆ คือ มีลักษณะของการซ้ำพยางค์ และมีความหมายในลักษณะที่แสดงให้เห็นภาพลักษณ์ของท่าทาง สี เสียง กลิ่น รส อารมณ์ และสภาพ ตัวอย่างเช่น

ท่าทาง	:	ฏ๋น	<u>màŋ</u> - <u>jàŋ</u>	'อ้าปาก <u>หวอ</u> '
สี	:	phə̀k	<u>sāak</u> - <u>lāak</u>	'ขาว <u>จ๊วะ</u> '
เสียง	:	ห็ฏ	<u>ŋǎaw</u> - <u>ŋǎaw</u>	'ร้อง <u>โหวก โหวก</u> '
กลิ่น	:	měn	<u>cǔŋ</u> - <u>cǔŋ</u>	'เหม็น <u>หัง</u> '
รส	:	pə̀	<u>ləm</u> - <u>ləm</u>	'หวาน <u>เจียบ</u> '
อาการ	:	xóm	<u>jàap</u> - <u>jàap</u>	'คัน <u>ยุบยับ</u> '
สภาพ	:	kàaŋ	<u>won</u> - <u>won</u>	'กว้าง <u>โหวง เหวง</u> '

นักภาษาศาสตร์พบว่า ลักษณะทางเสียงของคำแสดงภาพลักษณ์มักจะแสดงความสัมพันธ์กับความหมายอย่างมีเหตุผล ที่สามารถอธิบายได้ในทางสัทศาสตร์ ซึ่งการแสดงความสัมพันธ์ของเสียงกับความหมายนี้ ในทางภาษาศาสตร์เรียกว่า สัทอรรถลักษณะ (sound symbolism)

จากการศึกษาคำแสดงภาพลักษณ์ในภาษาไทยเหนือในเบื้องต้นนั้น ผู้วิจัยพบว่าเสียงสระในคำแสดงภาพลักษณ์ สามารถแสดงความสัมพันธ์ หรือบ่งบอกความหมายบางประการได้ ตัวอย่างเช่น

māj jaáw lǔt - lǔt
 'ไม้ ยาว มาก (ใช้กับ ไม้ล่ำกลม ๆ ขนาดเล็ก) '

māj jaáw laat - laat
 'ไม้ ยาว มาก (ใช้กับไม้ขนาดใหญ่) '

māj jaáw lǎet - lǎet
 'ไม้ ยาว มาก (ใช้กับไม้แผ่นแบนขนาดเล็ก) '

ค่าแสดงภาพลักษณ์ทั้ง 3 ค่าในตัวอย่างนี้ นอกจากจะทำหน้าที่เน้นความหมายแล้ว จะเห็นได้ว่าเสียงสระที่แตกต่างกันยังบ่งบอกลักษณะของสิ่งที่แตกต่างกันด้วย กล่าวคือ สระ ๐ บ่งบอกลักษณะกลมขนาดเล็ก สระ a บ่งบอกขนาดใหญ่ และ สระ ๓ บ่งบอกลักษณะแบนขนาดเล็ก ความสัมพันธ์เช่นนี้มีเหตุผลนำมาอธิบายได้ ในกรณีข้างต้น นักภาษาศาสตร์อธิบายได้ว่าค่าแสดงภาพลักษณ์ที่มีเสียงสระ ๐, a, ๓ แสดงความหมายบอกรูปร่างได้นั้น มีเหตุจูงใจมาจากลักษณะการเปล่งเสียงสระกล่าวคือ ขณะที่เปล่งเสียง ๐ ริมฝีปากจะเป็นรูปกลม ส่วนสระ a ปากจะเปิดกว้าง และสระ ๓ ริมฝีปากจะเหยียด ความแตกต่างของลักษณะริมฝีปากและขนาดของช่องปากนี้เองที่เชื่อมโยงกับลักษณะที่แตกต่างของสิ่งที่กล่าวถึงได้

จากการศึกษาข้อมูลค่าแสดงภาพลักษณ์ในภาษาไทยเหนือ ในเบื้องต้น ผู้วิจัยเชื่อว่าในค่าแสดงภาพลักษณ์ ไม่เพียงแต่เสียงสระเท่านั้นที่แสดงความสัมพันธ์กับความหมายได้ แต่ส่วนประกอบทุกส่วนของค่าประเภทนี้ไม่ว่าจะเป็นพยัญชนะต้น สระ พยัญชนะท้าย หรือวรรณยุกต์ ก็น่าที่จะแสดงความสัมพันธ์กับความหมายได้ จึงน่าที่จะศึกษาเสียงในค่าแสดงภาพลักษณ์โดยละเอียด แล้วนำผลการศึกษาไปเปรียบเทียบกับการศึกษาในภาษาอื่น ๆ เพื่อพิสูจน์ว่า ลักษณะการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างเสียงกับความหมายที่พบนั้นมีลักษณะที่เป็นสากลหรือเป็นเพียงเฉพาะภาษาหนึ่ง ๆ เท่านั้น

1.2 วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาระบบสัทอรรถลักษณะในภาษาไทยเหนือ
2. เพื่อพิสูจน์ความเป็นสากลของสัทอรรถลักษณะในภาษาไทยเหนือ

1.3 สมมติฐาน

1. ลักษณะของเสียงในคำแสดงภาพลักษณ์ในภาษาไทยเหนือล้วนแสดง สัทอรรถลักษณะได้ กล่าวคือ พยัญชนะต้นแสดงลักษณะการเคลื่อนไหวหรือ คู่ผสมบีบตี สระแสดงรูปร่างและขนาด พยัญชนะท้ายแสดงการหยุด หรือความแรง ของการเคลื่อนไหว เสียงสูงต่ำแสดงระดับ และจำนวนครั้งของการซ้ำพยางค์ แสดงพจน์ของการกระทำหรือสิ่งของ
2. ระบบสัทอรรถลักษณะในภาษาไทยเหนือมีลักษณะที่เป็นสากล

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

1. ศึกษาระบบสัทอรรถลักษณะ ในคำแสดงภาพลักษณ์เท่านั้น
2. ศึกษาจากข้อมูลภาษาไทยเหนือ เฉพาะภาษาถิ่นอำเภอลูขันธ์ เขต ปกครองตนเองเตอหง มณฑลยูนนาน สาธารณรัฐประชาชนจีน เท่านั้น

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

1. ทบทวนทฤษฎีและการศึกษาเกี่ยวกับสัทอรรถลักษณะ
2. เก็บรวบรวมข้อมูลคำแสดงภาพลักษณ์ในภาษาไทยเหนือจากผู้บอก ภาษา โดยชั้นแรกได้ให้ เล่านิทาน 2 เรื่อง แล้วเก็บคำที่สงสัยว่าจะ เป็นคำประเภทนี้ ซึ่งพบว่า เป็นคำที่ทำหน้าที่ขยายกริยาและมักจะเป็นคำที่มีการซ้ำพยางค์ ดังนั้น จึงทราบว่า ควรนำคำกริยาทั้งหมดมาถาม เพื่อให้ได้คำแสดงภาพลักษณ์ที่ขยายคำ กริยานั้นๆ แล้วนำคำพวกนี้มาเปลี่ยนเสียงสระแล้วถามผู้บอกภาษา ถ้าเปลี่ยนสระได้ โดยที่ความหมายย่อยเปลี่ยนไปเล็กน้อยแสดงว่าเป็นคำแสดงภาพลักษณ์
3. จัดระเบียบข้อมูล โดยบันทึกลงบัตรรายการ จัดแบ่งออกเป็น 5 หมวด ตามความหมายที่แสดงถึงภาพลักษณ์อันเกิดจากประสาทสัมผัสทั้ง 5 ประการ

4. ทำการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างเสียงแต่ละส่วนในคำ กับความหมายของคำนั้น

5. นำข้อมูลค่าแสดงภาพลักษณ์จากภาษาอื่นๆ มาพิสูจน์ความเป็นสากล ของระบบสัทอรรถลักษณะในภาษาไทยเหนือ

6. สรุปผลการวิจัยและนำเสนอ

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้รับความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับสัทอรรถลักษณะ
2. ได้รับความรู้เกี่ยวกับภาษาไทยเหนือในอีกแง่หนึ่ง
3. ผลการวิจัยอาจนำไปสู่สมมติฐานใหม่เพิ่มขึ้นเกี่ยวกับสัทอรรถลักษณะ ที่เป็นสากล

1.7 นิยามศัพท์สำคัญในงานวิจัยนี้

สัทอรรถลักษณะ	sound symbolism (รายละเอียดดูใน 2.2)
สัทรูปสัมพันธ์	size-sound symbolism (รายละเอียดดูใน 2.2)
สัทอรรถสัมพันธ์	phonesthesia (รายละเอียดดูใน 2.2)
ค่าแสดงภาพลักษณ์	ideophone (รายละเอียดดูใน 2.3)
ผัสสัมพันธ์	synesthesia (รายละเอียดดูใน 2.4)

1.8 ความรู้เกี่ยวกับภาษาไทยเหนือโดยสังเขป

1.8.1 ชุมชนผู้พูดภาษาไทยเหนือ

ผู้พูดภาษาตระกูลไทต่างอาศัยอยู่ในบริเวณที่กว้างขวาง ตั้งแต่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดีย ส่วนตะวันออกของพม่า ในเขตประเทศไทย ในลาว บริเวณตอนเหนือของเวียดนาม และบริเวณภาคใต้และตะวันตกเฉียงใต้ของจีน ในบริเวณของจีนนั้นผู้พูดภาษาตระกูลไท เป็นชนชาติส่วนน้อย ที่มีจำนวนมากที่สุดในบรรดาชนชาติกลุ่มน้อย 55 กลุ่มของจีน คือมีประมาณ 12-14 ล้านคน บริเวณที่ผู้พูดภาษาตระกูลไทอาศัยอยู่ได้แก่บริเวณตอนใต้ของมณฑลเสฉวน บริเวณตะวันตกเฉียงใต้ของมณฑลกวางสี บริเวณตอนใต้ของมณฑลกุ้ยโจว บริเวณตอนใต้ของมณฑลหูหนาน และบริเวณตั้งแต่ตอนกลางถึงตอนใต้ของมณฑลยูนนานบริเวณที่มีคนไทอาศัยเกาะกลุ่มหนาแน่นมี 2 บริเวณคือ บริเวณตอนใต้ของมณฑลกวางสี และบริเวณตอนใต้ของมณฑลยูนนาน

ผู้พูดภาษาตระกูลไทในมณฑลยูนนาน ส่วนใหญ่เรียกตนเองว่า ไต แต่มีคำขยายให้รู้ว่าเป็นกลุ่มใด เช่น ไตเหนือ ในเขตเต๋อหง ไตลื้อในเขตสิบสองปันนา ไตหย่า ไตข่าล้า ไตจั้ง ในเขตอี้ชี่ ผู้ไต ในเขตเหวินชาน หรือเรียกตามชื่อเมืองเช่น ไตบ่อ ไตจิงกู่ ไตเมืองซอน ไตเมืองวัน เป็นต้น แม้ว่าภาษาไทยพูดใน มณฑลยูนนาน จะมีชื่อแตกต่างกันดังกล่าวแล้ว แต่ก็พอจะกล่าวได้ว่าภาษาเหล่านั้นเป็นภาษาถิ่นของภาษาใหญ่ 2 ภาษา คือ ภาษาไทลื้อ และภาษาไทยเหนือ

ผู้พูดภาษาไทยเหนืออาศัยอยู่กระจัดกระจายในบริเวณที่กว้างกว่าผู้พูดภาษาไทยลื้อ ซึ่งมีอาศัยอยู่ในเขตสิบสองปันนาเท่านั้น ผู้พูดภาษาไทยเหนืออาศัยอยู่ในบริเวณกว้างขวางกล่าวคือ อยู่ในเขตเต๋อหง มีผู้พูดประมาณ 253,000 คน ในเขตเป่าชานมีประมาณ 30,000 คน ในเขตหลินชิ่ง มีประมาณ 74,000 คน นอกจากนี้ยังมีอยู่ในเขตอื่น ๆ อีกแต่มีจำนวนประชากรน้อยมาก (จาก ปราณี กุลละวณิชย์, 2529 : 1-13)

1.8.2 ระบบเสียงในภาษาไทยเหนือ

ในส่วนนี้จะได้กล่าวถึงหน่วยเสียงพยัญชนะ หน่วยเสียงสระ หน่วยเสียงวรรณยุกต์ และโครงสร้างพยางค์ในภาษาไทยเหนือดังนี้

ก. โครงสร้างพยางค์

พยางค์ในภาษาไทยเหนือ ประกอบด้วยพยัญชนะต้นเดี่ยว เสมอ ส่วนใจกลางของพยางค์เป็นเสียงสระ (vocalic) หรือเสียงนาสิกที่ก่อพยางค์ (syllabic m) พยัญชนะท้ายอาจมีหรือไม่มีก็ได้ และวรรณยุกต์จะต้องมีเสมอ โครงสร้างพยางค์เขียนเป็นสัญลักษณ์ได้ดังนี้ cv(c)/T

ข. พยัญชนะต้น

พยัญชนะต้นมีจำนวน 16 หน่วยเสียง ดังนี้

p	[p]	pi ³³	'พิ'
t	[t]	ti ³³	'ตี'
c	[ts]	ci ¹¹	'จี'
ʔ	[ʔ]	ʔi ⁴⁴	'เหนอ'
k	[k]	ko ³³	'กลัว'
ph	[p ^h]	phi ³⁴	'ผี'
th	[t ^h]	thi ¹¹	'ถี'
x	[x]	xo ³⁴	'สะพาน'
f	[f]	fa ³⁴	'ฟา'
s	[s]	saam ³⁴	'สาม'
h	[h]	haam ³⁴	'หาม'

m	[m]	mu ³⁴	'หมู'
ŋ	[ŋ]	ŋu ⁴⁴	'งู'
l	[l]	lu ³⁴	'หนู'
w	[w]	wan ⁴⁴	'วัน'
j	[j]	jaan ⁴⁴	'ยาน'

ค. พยัญชนะท้าย

หน่วยเสียงพยัญชนะท้ายทำหน้าที่เป็นตัวสะกดมีอยู่ 9 หน่วย

เสียง ดัง

-m	[m]	tæm ¹¹	'ต่า, เตย'
-n	[n]	tæn ¹¹	'ไฟฟ้า'
-ŋ	[ŋ]	tæŋ ¹¹	'แต่ง'
-p	[p]	pap ⁴²	'พับ'
-t	[t]	pat ⁴²	'พัด'
-k	[k]	xak ³⁴	'ขยัน'
-w	[u]	law ⁴⁴	'เนียน'
-j	[i]	paj ³³	'ไป'
-j̥	[ɯ]	caj ³³	'ใจ'

ง. สระ มี 10 หน่วยเสียง คือ

-i	[i]	pi ⁴⁴	'พี, อ้วน'
-e	[e]	pe ¹¹	'หลอด'
-æ	[¹ æ]	pæ ⁴³	'แสดง'
-u	[u]	ku ³³	'ถ่มงตา'

-ə	[ə]	kə ³³	‘เกลือ’
-a	[a]	kan ³³	‘กัน’
-aa	[a:]	kaan ³³	‘การ, งาน’
-u	[u]	pu ⁴⁴	‘พลู’
-o	[o]	po ⁴⁴	‘ถูก’
-ɔ	[ɔ̄]	pɔ ⁴⁴	‘กระมัง’

จ. วรรณยุกต์

วรรณยุกต์ในภาษาไทยเหนือ มี 6 หน่วยเสียง ซึ่ง
มีระดับเสียงดังนี้

วรรณยุกต์ 1	กลางระดับ (33)	lom ³³	‘ดม’
วรรณยุกต์ 2	สูงระดับ (44)	lom ⁴⁴	‘ลม’
วรรณยุกต์ 3	ต่ำระดับ (11)	lom ¹¹	‘หล่ม’
วรรณยุกต์ 4	สูงตก (42)	lom ⁴²	‘ลุ่ม’
วรรณยุกต์ 5	สูงตกปิดเส้นเสียง (42?)	lom ^{42?}	‘ลุ่ม’
วรรณยุกต์ 6	ต่ำขึ้น (34)	lom ³⁴	‘หลวม’

วรรณยุกต์ที่ 2 และ 4 ไม่ปรากฏในพยางค์ตาย (checked syllable)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ในวิกิยานิพนธ์นี้ ผู้วิจัยจะได้ใช้เครื่องหมายแทนเสียง
วรรณยุกต์โดยใช้เครื่องหมายวรรณยุกต์ดังนี้

วรรณยุกต์กลางระดับ ไม่ใช้เครื่องหมาย เช่น lom 'ดม'

วรรณยุกต์สูงระดับ ใช้ ' เช่น lóm 'ลม'

วรรณยุกต์ต่ำระดับ ใช้ - เช่น lòm 'หล่ม'

วรรณยุกต์สูงตก ใช้ ` เช่น lòm 'ล่อม'

วรรณยุกต์สูงตกปิดเส้นเสียง ใช้ ^ เช่น lóm 'ล่อม'

วรรณยุกต์ต่ำขึ้น ใช้ v เช่น lóm 'หลวม'

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย